

SYMPOZIUM O ŽIVOTNÍM ZPŮSOBU JAKO SOCIÁLNÍ REALITĚ PODRUHĚ

Opět po dvou letech se sešli v Brně badatelé řady sociálně-vědních pracovišť, aby se zabývali nejrůznějšími aspekty socialistického životního způsobu. Toto pokračování brněnského sympozia proběhlo ve dnech 27.—29. listopadu 1984, opět za účasti zahraničních hostů. V diskusi vystoupili prof. N. G. Jurkevič z Univerzity V. I. Lenina v Minsku, prof. László Cseh-Zsombathy, ředitel Sociologického ústavu Maďarské akademie věd, dále pak prof. dr. sc. Alice Kahlová a dr. Willy Koch z katedry sociologie Univerzity K. Marxe v Lipsku a dr. Svoboda Piteva z Výzkumného ústavu mládeže v Sofii.

Stejně jako poprvé mohli také tentokrát domácí účastníci sympozia vycházet z předběžné znalosti obsahu referátů, s nimiž byli seznámeni formou pracovních textů v dostatečném předstihu. Pokusíme se zde alespoň stručně nastínit základní teze, které se staly podkladem pro živou třídení diskuzi probíhající v hotelu Voroněž.

Téměř polovina příspěvků pronesených na sympoziu se týkala rodiny. Tuto problematiku otevřela *Eliška Rendlová* úvodním sdělením nazvaným „Způsob života mladé rodiny — představa a realita“. Autorka konfrontovala představy mladých manželů, týkající se jejich budoucího života, s reálným stavem. Soustředila se přitom na dvě významné oblasti rodinného života: na vybavenost domácnosti a na strukturu činností v rodině. Zvláštní pozornost věnovala restrukturaci životního způsobu mladých manželů, k níž dochází v souvislosti s narozením dítěte. Poukázala přitom na určitou neujasněnost názorů mladých lidí na otázku sladění individuálních a rodinných zájmů v různých fázích vývoje rodiny.

Příbuzné problematice byl věnován příspěvek *Lubomíra Nového* „Životní starty“. Založení rodiny, vybavení domácnosti a strukturace některých volnočasových aktivit byly zde zkoumány v dimenzi životních drah. Autor porovnával rychlost, nahuštění a pořadí životních startů v oblasti profese, manželství, rodičovství a životního stylu u starších, středních a nejmladších příslušníků různých sociálních vrstev. Zabýval se vzájemným podmiňováním jednotlivých typů životních startů i způsobem, jakým životní starty ovlivňují celou další strukturaci a průběh životní dráhy.

Jednomu z aspektů rodičovského startu se věnovali *Petr Mareš* a *Pavel Baran* ve studii „Sociální podmíněnost průběhu a výsledku těhotenství“. Autoři vycházeli z faktu, že v CSR v roce 1980 pouze necelé $\frac{2}{3}$ započatých těhotenství vedly k narození dítěte, které přežilo kojenecký věk. Zatímco v minulosti ohrožovala další vývoj počatých plodů především rizika porodnická, v přítomnosti převažují rizika těhotenská. Autory zajímala sociální podmíněnost této situace (např. ekologické podmínky, druh profese ženy, její rodinný stav aj.). Tímto způsobem odhalovali sociální náboj jednotlivých, z lékařského hlediska kritických momentů těhotenství.

Počet dětí v rodině a faktory, které tento počet ovlivňují, byly předmětem metodologicky laděného příspěvku *Ladislava Rabušice*. Jeho pokus o vypracování kauzálních determinantů počtu dětí vycházel z údajů shromážděných Marešem a Baranem. Pomocí path-analýzy určil autor pořadí intervenujících faktorů podle míry jejich významnosti. V těchto souvislostech pak demonstroval některé možnosti a meze kauzálního modelování v sociologii.

Ivo Možný se ve své studii „K historicitě současného inferiorního statu domácích prací“ zabýval příčinami nízkého oceňování aktivit spjatých s udržováním chodu domácnosti. Ukázal proměny kulturně symbolického významu přikládaného těmto aktivitám v průběhu dávné i nedávné minulosti. Všiml si myšlenkových zdrojů nízkého oceňování domácích prací i sociálních, historicky přechodných podmínek, které takovému oceňování nahrávaly. Poukázal rovněž na okolnosti, které signalizují nástup kvalitativně nového pohledu na celou oblast zmíněných aktivit.

Pavla Horská se soustředila ve svém příspěvku na sledování vývoje rozdílů v úmrtnosti mužů a žen. Pokusila se objasnit proč v průběhu posledních 150 let se v Evropě postupně nadúmrtnost žen téměř ve všech věkových skupinách změnila ve stejně markantní nadúmrtnost mužů. V této souvislosti si všimnula mimo jiné změn v profesním a obecně v sociálním postavení žen, k nimž došlo v průběhu sledovaného období.

Referát *Miroslava Híršla* se soustředil na domácnosti s nízkými příjmy v našich velkoměstech na počátku 80. let. Soubor těchto domácností členil autor na jednotlivé typy podle způsobu bydlení, a tak jemněji diferencoval podmínky, v nichž tyto

domácnosti hospodářů. Zaměřil se zejména na kategorii domácností, ve kterých se pojí nízký příjem se špatnými bytovými podmínkami, tedy na kategorii, která neaktuálněji vyžaduje zásahů sociální péče.

Přes problémy spojené s vedením domácnosti a obecně s bydlením se centrum diskuse postupně přesunulo od otázek rodiny k tématu lokálních komunit. Na rozhraní obou okruhů se pohyboval příspěvek *Věry Foretové* „Bydlení pro dva a půl miliónu“. Zabývala se v něm bytovým družstevnictvím, snažila se vystopovat specifické znaky životního způsobu této kategorie osob. Autorka došla k závěru, že družstevní způsob bydlení nezakládá ani v oblasti práce, ani v oblasti mimopracovní žádné specifické vzory způsobu života. Jedinou výjimku tvoří aktivnější přístup družstevníků k širšímu obytnému prostředí, který se projevuje zvýšenou účastí na brigádách.

Jiří Musil se zamyslel v příspěvku „Role lokálního společenství v soudobých městech ČSR“ nad úlohou pospolitostních vazeb v našich městských lokalitách. Sledoval přitom koncentraci a funkci vazeb příbuzenských, sousedských a přátelských a jejich rozvoj v různých typech sídlišť. Všiml si rovněž vývoje formální struktury lokálních společenství. Závěrem formuloval tezi o transformaci tradičního modelu společenství, k níž dochází v důsledku restrukturační potřeby a možností rodin a domácností v moderní urbanizované společnosti.

Životním podmínkám v lokalitách věnoval pozornost *Ivan Laluha*. Soustředil se přitom na problém sociální vybavenosti lokalit a na míru spokojenosti občanů s tímto vybavením. Zejména porovnával situaci v městských a venkovských lokalitách. Konstatoval přitom, že se zvýšila přitažlivost životních podmínek na venkově a že městské lokality nepusobí již ve všech případech tak přitažlivě jako dříve.

Další tematický okruh diskutovaný v průběhu symposia zahrnoval sféru práce a volného času. *Miroslav Gregor* vyzvedl problematičnost adekvátního měření efektivity práce, zejména v nevýrobní sféře. Ve svých úvahách vycházel z kategorie dělby práce a z Marxova rozlišení manufakturní a společenské dělby práce. Vymezil, v jakém smyslu se v současné ekonomice oba typy dělby práce prolínají. Z tohoto zorného úhlu pak poukázal na neoprávněnost redukcionistického chápání ukazatelů efektivity práce.

Libor Musil se ve svém referátu zabýval vztahem práce a volného času (přesněji času „ne-práce“) v životě pracovníků na externích pracovištích. Ukázal, jak u této skupiny pracovníků v důsledku jejich dojíždění s delší periodou mizí obvyklé obrysy pracovního a volného času a vynořují se značně odlišné prožívané bloky doby práce a doby volna. Autor se zamýšlel nad důsledky tohoto přesunu pro oblast rodinných vztahů a životního stylu vůbec.

Pavel Pácl hovořil o sociálních faktorech volného času mladých dělníků. Konstatoval odlišnost struktury volného času u různých sociálních kategorií a zabýval se faktory, které tuto odlišnost podmiňují, a to v prostředí rodinné výchovy, vzdělávacích institucí a v neposlední řadě také v pracovním procesu. Závěrem postavil problém, jakým způsobem je možno dále kultivovat náplň volného času dělnické mládeže.

Rastislav Bednárik zkoumal různé modely trávení volného času nikoli podle sociálních vrstev, nýbrž podle lokalit. Ve svém příspěvku „Volný čas v typických lokalitách ČSSR“ vycházel z typologie lokalit, jak ji prezentoval na minulém symposiu *Ivan Laluha*. Nosnost této typologie byla *Bednárikovými* výzkumy potvrzena. Konstatoval, že určitému typu lokality odpovídá reálná struktura i aspirace na výkon činnosti volného času. S tím, jak se venkovský typ lokality blíží městskému, klesá především význam výrobní orientace volnočasových aktivit a roste význam pasivního i aktivního kulturního využití.

Závěrečný blok diskuse naplnily referáty týkající se různých aspektů hodnotové orientace obyvatelstva. *Miroslav Foret* hovořil o představách naší mládeže ohledně životních cílů a smyslu života. Porovnával přitom zejména odpovědi studující učňovské mládeže. Upozornil na řadu metodologických problémů spjatých se zjišťováním životních orientací názorově ještě ne zcela vyhraněných věkových kategorií.

Věra Capponi a *Tomáš Novák* byli autory příspěvku, který si všiml postojů mládeže k rodičovství a názorů mládeže na institucionalizovanou výchovu v této oblasti. Na základě přehledu názorů různých skupin mládeže na základní otázky rodinného života autoři konstatovali, že přes úsilí řady zaangażovaných institucí nelze současný stav výchovy k manželství a rodičovství považovat za optimální.

Svatomíra Přadková v příspěvku „Působení rodiny v procesu utváření osobnosti mladého člověka v současné socialistické společnosti“ věnovala pozornost zejména oblasti vztahu k práci, oblasti mezilidských vztahů, vztahu mladého člověka ke společnosti apod. V různých souvislostech autorka ukázala, že prostřednictvím socializace v rodině jsou předávány jak postoje, které jsou z hlediska společnosti funkční, tak také postoje nežádoucí. Autorka naznačila závěrem řadu příčin, které mohou u části rodičů vést k malému zájmu o správnou výchovu dětí.

Speciálním problémem hodnotové orientace ve vztahu k tělesné kultuře se zabýval *Martin Potůček*. Zejména porovnával hodnotové orientace jednotlivých věkových kohort, protože právě věk patří k nejvýznamnějším faktorům, které usměrňují (popřípadě limitují) vztah lidí ke sportu. Autor zkoumal rovněž faktor vzdělání a zformuloval hypotézu, podle níž s vyšší vzdělaností roste význam tělesné kultury pro člověka. Závěrem se zamýšlel nad vývojovými trendy a pokusil se odhadnout směry sportovního zapojení jednotlivých kategorií obyvatel v budoucnosti.

Hana Librová v příspěvku „Simplifikace v sociálních představách o přírodním prostředí“ poukázala na existenci jistých zkreslení v ekologických představách obyvatelstva. Na příkladu různých věkových, profesních a sídlištních kategorií obyvatelstva dokumentovala překvapivě vysokou míru neadekvátních představ v oblasti tak významné a tak sledované, jako je oblast životního prostředí. Při hledání příčin tohoto stavu poukázala např. na některé relace hromadných sdělovacích prostředků, které přispívají spíše k zamlžení než k posilování ekologicky správného přístupu k životnímu prostředí.

Účelem našeho krátkého přehledu bylo podat alespoň přibližnou informaci o šíři a pestrosti problematiky, která byla diskutována právě v souvislosti s rozбором otázek socialistického způsobu života. Pracovní atmosféra diskuse probíhající mezi účastníky a domácími i zahraničními hosty symposia, stejně tak jako impulsy, které z této diskuse vzešly pro každého z účastníků, nemohou zde být pochopitelně zahrnuty, i když právě ony tvořily hlavní smysl a přínos symposia.

Jan Keller

